

Мазуренко В.І.*

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА РЕАЛЬНУ СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Криза споживчої довіри на тлі подальшого зниження ділової активності, зростання безробіття, падіння платоспроможності на головних ринках підсилили негативні тенденції у світовій економіці. Внутрішній споживчий ринок епіцентру кризи – США, який упродовж останніх 25 років був локомотивом світової економіки, перестав бути таким. Уперше з 1991 р., на фоні збільшення безробіття й жорсткості умов кредитування в другому кварталі 2009 р. припинилося зростання споживчих витрат у США. Проблема, як її сформулював редактор часопису «Newsweek» Ф.Закарія, полягає у тому, що «Сполучені Штати і деякі інші західні держави споживали занадто багато - набагато більше того, що вони виробляли, - й покривали різницю величезними позиками. Америка витратила занадто багато запозичених коштів - приблизно 10 трильйонів доларів» [1]. Сьогодні ситуація кардинально змінилась.

Зменшення споживчого попиту та скорочення кредитування викликало хвилю банкрутств і масових звільнень, що, у свою чергу, спричинили новий виток падіння попиту і відповідно подальший спад виробництва та зростання безробіття.

З моменту посилення кризи в середині вересня 2008 р. стає усе більш очевидно, що напруга у фінансовому секторі поширюється на реальну економіку. Жоден регіон світу не зміг протистояти всеосяжній глобальній кризі. Значною мірою від економічних потрясінь постраждали й країни всіх регіонів.

У глобальній економіці розпочалася найгірша рецесія з 1983 р. Тривале зниження ВВП зафіксоване в таких промислово розвинених країнах, як Японія і США, а також ряді окремих країн ЄС: Італії, Німеччині, Іспанії, Швеції й інших¹.

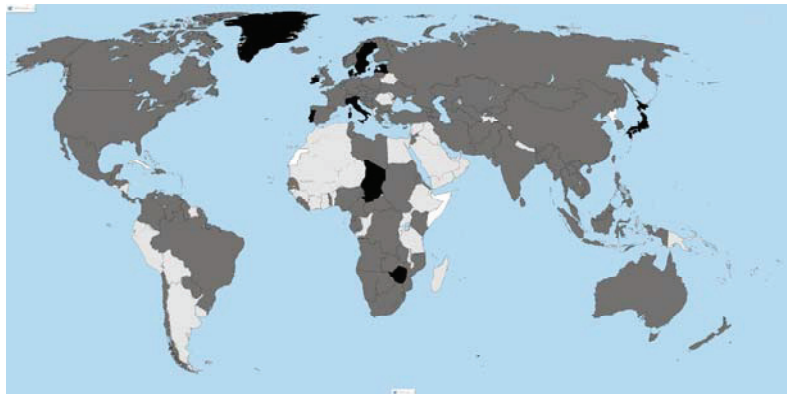
Поширення негативного впливу фінансової кризи на динаміку ВВП країн світу наглядно показано на рис. 1.

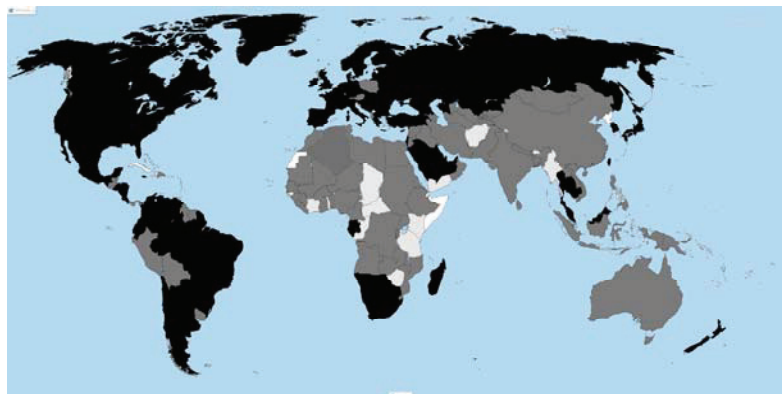
2007 р.

¹ Перша стадія рецесії - технічна визначається в умовах, коли спостерігається зниження ВВП якої-небудь країни упродовж двох кварталів підряд. Існує також думка, що рецесією вважається зростання ВВП нижче 3%.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

2008 р.

2009 р.
(оцінка МВФ)

- - країни, що демонструють позитивні темпи приросту ВВП до попереднього року.
- - країни, у яких спостерігаються від'ємні значення темпів приросту ВВП попереднього року за умов збереження позитивних значень темпів росту.
- - країни, що демонструють негативні темпи росту ВВП до попереднього року
- - дані по країні відсутні

Рис. 1. Вплив фінансової кризи на динаміку ВВП країн світу у 2007-2009 рр.

Складено на основі: [2]

ООН, МВФ, СБ упродовж 2008-2009 рр. систематично погіршували прогнози темпів розвитку світової економіки (див. Табл. 1). Згідно даних, оприлюднених у звіті СБ, обсяг ВВП всіх країн світу у 2009 р. скоротився на 2,2% [3]. За даними МВФ світовий ВВП за 2009 р. скоротився на 0,8% [4].

Показники найбільшої у світі американської економіки упродовж року поступово погіршувалися. До серпня 2008 р. обсяги виробництва США знизилися на 2,8% (у річному виразі), продажу — на 1,3%. Ще в другому кварталі 2008 р. ВВП США демонстрував зростання на 1,5% по відношенню до попереднього кварталу. Але вже з третього кварталу 2008 р. ВВП США починає скорочуватись (див. Табл. 2) [8, с.329].

Таблиця 1. Зміна прогнозів розвитку світової економіки

Дата прогнозу	МВФ	Світовий банк	Інші
Жовтень 2008 р.	ВВП 2009 р. - 3 %		
Листопад 2008 р.	ВВП 2009 р.- 2,2%		
Грудень 2008 р.		ВВП 2009 р.- 0,9%; ВВП 2010 р. - 3 % СТ 2009 р. - ↓ 2,1 % СТ 2010 р. - 6 %	
Січень 2009 р.	ВВП 2009 р.- 0,5%; ВВП 2010 р. - 3 % СТ 2009 р. - ↓ 2,8%		Інститут міжнародних фінансів (ІМФ): ВВП 2009 р.- ↓ 1,1%; ООН: ВВП 2009 р.- ↓ 0,5%;
Лютий 2009 р.			ООН: ВВП 2009 р.- ↓ 1%
Березень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 0,5-1%; ВВП 2010 р.- 1,5-2,5%;	ВВП 2009 р. - ↓ 1-2 %	СОТ: СТ 2009 р.- ↓ 9%;
Квітень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 1,3%; ВВП 2010 р.- 1,9%;	ВВП 2009р. - ↓ 1,7 % СТ 2009 р. - ↓ 6 %	
Травень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 1,3%; ВВП 2010 р.- 1,9%;		ООН: ВВП 2009 р.- ↓ 2,6%; СТ 2009 р.- ↓ 11%;
Червень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 1,3%; ВВП 2010 р.- 2,4%;	ВВП 2009 р.- ↓ 2,9%; ВВП 2010 р.- 2%;	
Липень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 1,4%; ВВП 2010 р.- 2,5%;		СОТ: СТ 2009 р.- ↓ 10%;
Жовтень 2009 р.	ВВП 2009 р.- ↓ 1,1%; ВВП 2010 р.- 3,1%;		
Листопад 2009 р.		ВВП 2009 р.- ↓ 2,9% ВВП 2010 р.- 2% ВВП 2011 р.- 3,2%	
Фактично за 2009р.	ВВП 2009 р.- ↓ 0,8 %	ВВП 2009 р.- ↓ 2,2%	
Січень 2010 р.	ВВП 2010 р.- 3,9% ВВП 2011 р.- 4,3%	ВВП 2010 р.- 2,7% ВВП 2011 р.- 3,2%	

Складено на основі: [4,5,6,7].

Таблиця 2. Динаміка ВВП США (у % до попереднього періоду, скориговано на вплив сезонного чинника)

2008 кв.1	2008 кв.2	2008 кв.3	2008 кв.4	2009 кв.1	2009 кв.2	2009 кв.3	2009 кв.4
-0,7	1,5	-2,7	-5,4	-6,4	-0,7	2,2	5,7*

4 кв. 2009* оцінка

Джерело: [8]

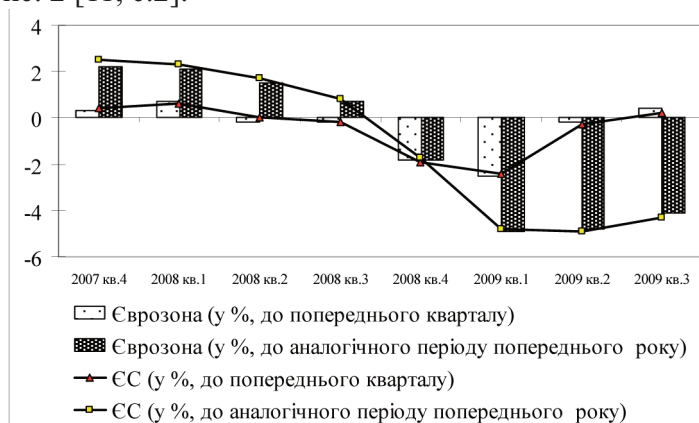
Жорсткість умов кредитування й фактичне збереження на колишньому рівні вартості кредиту для домогосподарств і фірм, незважаючи на різку лібералізацію монетарної політики сформували загальну думку про те, що монетарна політика не є ефективною в умовах сучасної фінансової кризи. Так, наприклад, П. Кругман виклав цю точку зору у своїй колонці у «Нью-Йорк Таймс»: «Ми вже, однак, перебуваємо у тому стані, який я називаю депресивною економікою. Під цим я розумію стан, який нагадує те, що відбувалося в 1930-х рр., коли звичайні інструменти монетарної політики, насамперед, здатність ФРС накачувати економіку, скорочуючи відсоткові ставки, втратили свою дієвість» [9].

У третьому кварталі 2008 р. в США відзначене також рекордне за останні 28 років падіння споживчих видатків на 3,1% за рахунок придбання товарів тривалого користування, таких як машини, меблі й електроприлади, витрати на будівництво. Обсяг промислового виробництва в США у серпні 2008 р. зменшилося на 1%, у вересні на 2,8%, що стало максимальним падінням з 1974 р.

Спад житлового будівництва, викликаний кризою на ринку житла, спочатку призвів до вповільнення темпів зростання американського ВВП, уперше за останні роки скоротилася зайнятість. Найбільше робочих місць було втрачено в будівництві, промисловості, на транспорті й у держустановах.

Згідно з даними Eurostat, ВВП 27 країн ЄС у третьому й четвертому кварталі 2008 р. знизився на 0,2% [10, С.2] і 1,9% [11, с.2] відповідно. ВВП ЄС у першому кварталі 2009 р. скоротився на 2,5% порівняно з попереднім кварталом, або на 5% у порівнянні з тим же періодом 2008 р. [12, с.3]. Таким чином, економіка держав Євросоюзу в січні-березні 2009 р. продемонструвала найвищі темпи падіння за весь період економічної кризи.

Падіння ВВП країн єврозони² в другому й третьому кварталах 2008 р. становило 0,2% [10, с.2] у річному обчисленні, а в четвертому кварталі воно досягло 1,8% [11, с.2]. У першому кварталі 2009 р. спад у зоні обігу євро став рекордним не тільки з моменту її створення - ВВП скоротився на 2,5% або 4,9%, порівняно з аналогічним періодом 2008 р., як це видно з рис. 2 [11, с.2].

Рис. 2. Динаміка ВВП ЄС та єврозони

Складено за даними: [13]

Обсяг промислового виробництва в єврозоні в березні 2009 р. впав на 19,3% щодо того ж місяця минулого року, порівняно з лютим 2009 р. скорочення промвиробництва склало 1,4% [14, с.3-4]. Слід зазначити, що масштаби падіння економіки ЄС істотно різняться в різних країнах. Унаслідок світової фінансової кризи найбільш постраждалими країнами виявились Ісландія, країни Балтії у першу чергу Латвія, Великобританія й Греція як це показано на рис. 3.

² Зона євро (єврозона) об'єднує 16 найбільш розвинених держав ЄС, крім Великобританії, створена в 1999р.

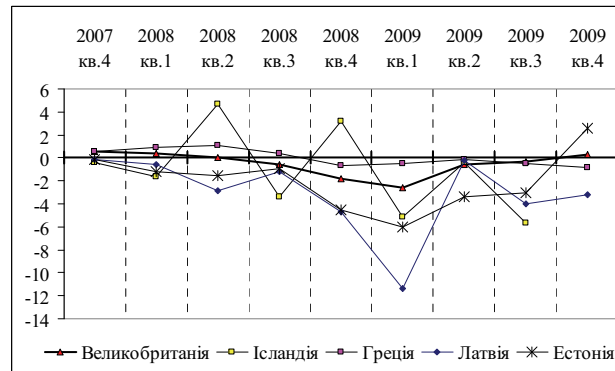

Рис. 3. Динаміка ВВП окремих країн ЄС (у %, до попереднього кварталу)

Складено за даними: [13]

Способи, які використовували європейські країни для протистояння світовій фінансовій кризі, призвели до деформації проекту «зони євро». Таку думку висловив прем'єр-міністр Чехії М.Тополанек, під час головування Чехії в Євросоюзі. За його словами, більшість країн, у яких використовується євро, почали порушувати загальні правила і застосовувати невідповідні їм практичні кроки, у той час як основою всього проекту «зони євро» є відповідність цим загальним правилам.

Різне зростання дефіцитів державних бюджетів промислово розвинених країн, насамперед, обумовлене прийняттям об'ємних державних програм із стимулювання економік. Так, лише країнам G-20 криза обійшлася у більш ніж 10 трлн. дол., з яких 9,2 трлн. дол. припадає на розвинені країни. Фінансовий сектор одержав прямі уливання в 1,1 трлн. дол. На викуп фінансових структур уряди витратили біля 1,9 трлн. дол., на забезпечення ліквідності - 2,5 трлн. дол., на надання гарантій - 4,6 трлн. дол. Відповідно до доповіді СЕФ про глобальні ризики, опублікованої в січні 2009 р., ризик серйозних бюджетних криз у промислово розвинених країнах збільшився у два-три рази.

Так, за підсумками 2009 р., дефіцит у країнах «двадцятки» у середньому склав 10,2% від ВВП в 2009 р. Це найвищий показник для більшості країн із часів другої світової війни, відзначає МВФ. Найбільший дефіцит в 2009 р. прогнозується у США (13,5% від ВВП), Великобританії (11,6%) і Японії (10,3%), як це видно з рис. 4.

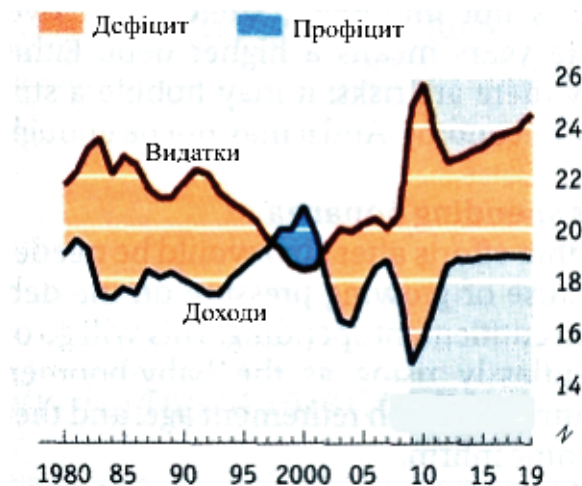

10*-13*- прогнозні дані

Рис. 4. Динаміка доходів та видатків державного бюджету Великобританії (у % до ВВП)

Джерело: [15, с.34]

Відповідно до оцінок СБ, дефіцит фінансування найважливіших державних витрат у 43 країнах з низьким рівнем доходу може скласти близько 11,6 млрд. дол. США [16]. Дефіцит держбюджету США за 2007 р. склав 161,5 млрд. дол. До цього найбільший річний дефіцит держбюджету був зафіксований у 2004 р. - 413 млрд. дол. За 2008 р. дефіцит держбюджету США склав 454,8 млрд. дол. (порівняно з 2007 роком, дефіцит збільшився також майже в три рази, як показано на рис. 5. За підсумками бюджетного року, що завершився 30 вересня 2009 р., дефіцит держбюджету США досяг 1,4 трлн. дол. (9,9% ВВП). Головними факторами зростання бюджетного дефіциту стали зусилля уряду з підтримки охопленого кризою банківського сектора, стагнація на ринку житла й уповільнення економічного зростання.

2009 - 2019 – прогнозні дані

Рис. 5. Динаміка доходів та витратків Федерального бюджету США (у % до ВВП)

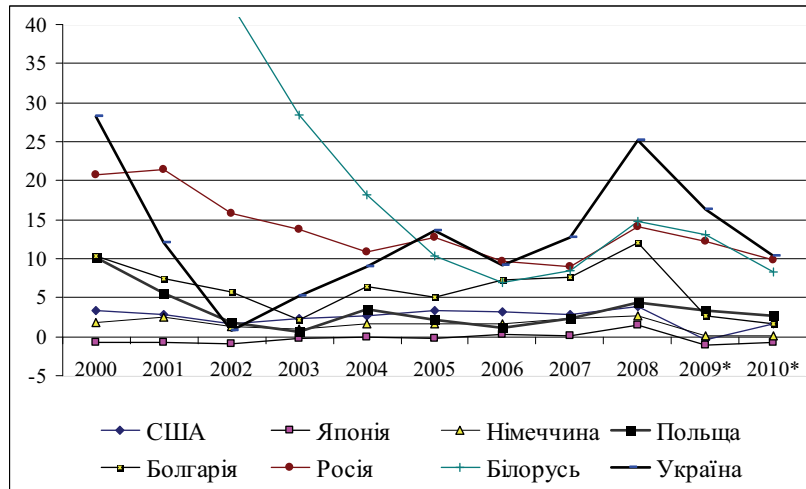
Джерело: [17, с. 28]

Унаслідок реалізації коштовних антикризових програм урядам найбільш великих та заможних країн – учасниць G-20 необхідно буде вирішувати проблеми різкого зростання державного боргу, який за оцінкою “The Economist” зростає з 78,8% в 2007 р. до 119,7% ВВП до 2014 р. До цього року відношення у 120% ВВП у великих країнах з ринком, що формується може бути перевищено у тричі [18, с.16]. Така проблема пов’язується не лише із зростанням заборгованості КРФ, а й збільшенням прихованих (умовних) зобов’язань, таких, як державні гарантії за банківськими кредитами, а також, зі станом місцевих фінансів.

Слід зазначити, що у країнах Європи дефіцити рахунків поточних операцій відрізняються не тільки більшими розмірами, але й більшою тривалістю існування.

Як справедливо відзначали у своїй роботі Кармен М. Рейнхарт і Кеннет С. Рогофф «...основними чинниками значного зростання заборгованості є неминучий крах у обсягах податкових надходжень, що слідує за глибокими й тривалими скороченнями обсягу виробництва, так само, як й іноді амбіційна антициклічна фіскальна політика, націлена на пом’якшення спаду» [19].

Масовим явищем у розвинених країнах стало уповільнення інфляції, і навіть падіння цін виробників, як це видно з рис. 6. Світова рецесія, як наслідок світової фінансової кризи, призвела до скорочення споживчих цін у країнах, що входять до ОЕСР, у червні вони знизилися на 0,1% у річному обчисленні. У травні 2008 показник у річному обчисленні піднявся на 0,1%.

2009*, 2010* - прогноз

Рис. 6. Темпи інфляції за 2000–2010 рр.

Складено на основі: [2]

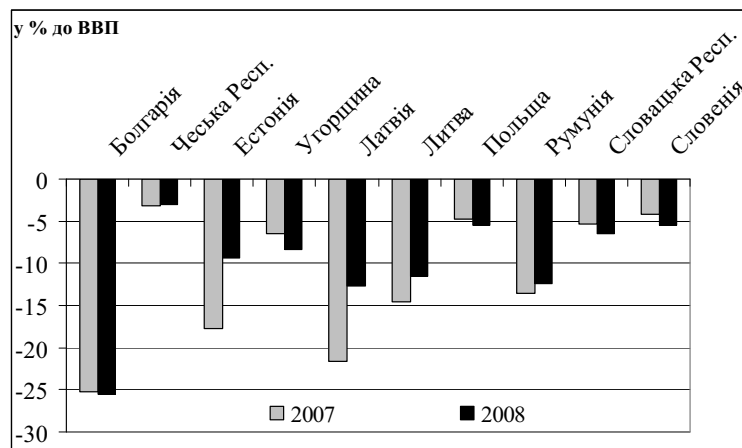
У США зниження споживчих цін стало рекордним за 61 рік. Споживчі ціни в цій країні в жовтні 2008 р. знизилися на відсоток, що став рекордним падінням з 1947 р., з моменту започаткування статистичного спостереження. Інфляція сповільнилася до 3,7% в річному розрахунку. У вересні цей показник складав 4,9 %. Ціни виробників у США знизилися на 2,8 %, що також є максимальним зниженням з 1947 р. Причиною цього стало падіння цін на нафту, що у жовтні 2008 р. зменшилися майже удвічі.

Попит на товари знижується через скорочення кредитування та сповільнення темпів зростання доходів населення у ЄС. Крім того, європейські виробники отримали можливість зменшити витрати у результаті стрімкого падіння цін на сировину та енергоносії. Приміром, з липня по листопад 2008 р. нафта подешевшала вдвічі — до 60–70 дол. за барель. Реальні ціни на товари у національній валюті на початку 2008 р. продемонстрували зростання від 75 до 150 %, а згодом різко впали.

Найбільш драматична ситуація склалася у Східній Європі, оскільки до початку кризи в багатьох країнах регіону спостерігалися значні фінансові дисбаланси. Поглиблення інтеграції та об'ємні припливи капіталу викликали нові фактори уразливості. Приплив сприяв формуванню значного рівня зовнішньої заборгованості та надмірного дефіциту поточного рахунку у деяких нових країнах – членах ЄС (Рис. 7). Внаслідок більших розмірів дефіциту рахунку поточних операцій і перегріву економіки багато країн регіону виявилися уразливі перед раптовим відтоком капіталу й ослабленням попиту на їхню експортовану продукцію³.

Як відомо, економічний бум у країнах Східної Європи фінансувався значною мірою за рахунок кредитів дочірніх компаній західноєвропейських банків. Але в умовах швидкого економічного спаду їхні ризики непомірно зросли. За даними Morgan Stanley, банки ЄС - головним чином, австрійські, італійські, французькі, шведські й грецькі - вклали в ці країни в цілому 1500 млрд. дол.

² 26 лютого 2009 Президент Світового банку Роберт Зеллік навіть назвав країни Центральної й Східної Європи "новим епіцентром фінансової кризи" й закликав уряди західноєвропейських держав підтримати фінансові системи цих країн. Золотовалютні резерви в країнах, уражених кризою, працюють на збереження банківської системи й підтримку промислових галузей, а не на соціальні потреби, які в таких умовах відходять на другий план.

Рис. 7. Дефіцит поточного рахунку (у % до ВВП)

Складено на основі: [2]

Внаслідок загострення проблеми ліквідності, економічного спаду в регіоні й девальвації багатьох національних валют почала швидко зростати частка проблемних кредитів прибалтійських держав, Угорщини, Румунії й України.

Населенню країн, що розвиваються, доводиться долати наслідки двох масштабних зовнішніх шоків - спочатку різкого зростання цін на продукти харчування й паливо, а потім фінансової кризи, що хоча й послабила напруженість на ринках сировини, але випробує на міцність банківські системи й загрожує скороченням робочих місць по усьому світі. Через різке зростання цін на продовольство й паливо в першій половині 2008 р. споживачі в країнах, що розвиваються, понесли додаткові видатки в обсязі приблизно 680 млрд. дол., а 130-155 млн. людей знову виявилися за межею бідності.

В умовах гострої нестачі коштів економіки країн, що розвиваються, постраждали від відтоку капіталу, виведеного з-під національного оподаткування, в офшорні зони. Втрати країн, що розвиваються, через втечу капіталу в офшорні банки перевищили розмір допомоги, надаваної їм іншими державами.

СБ у опублікованій доповіді «Фінансування глобального розвитку в 2009 р.: контури глобального економічного відновлення», прогнозував уповільнення економічного зростання країн, що розвиваються, у 2009 р. до 1,2% [20, с.2]. Згодом прогноз було переглянуто у сторону збільшення до 2,1 % за рахунок покращення показників Індії та Китаю [21, с.7].

Однак у міру подолання кризи в країнах, що розвиваються, будуть спостерігатися більш високі темпи зростання ВВП, ніж у середньому по світу: на рівні 4,4% в 2010 р. і 5,7% у 2011 р. [20, с.2].

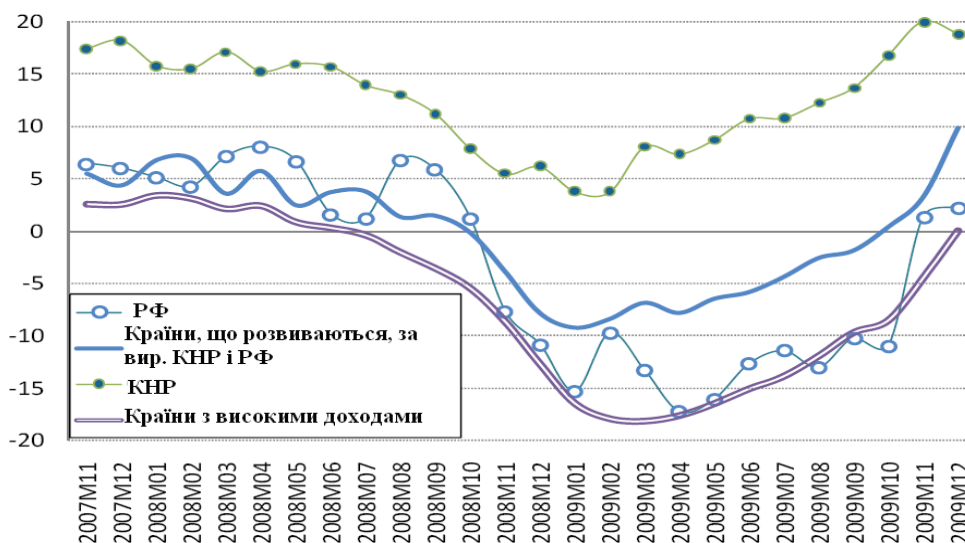
Одна з причин уповільнення зростання країн, що розвиваються, полягає в різкому скороченні припливу приватного капіталу в 2008 р.- до 707 млрд. дол. після пікового рівня в 1,2 трлн. дол. в 2007 р. Багато корпорацій будуть зазнавати серйозних труднощів в обслуговуванні своїх валютних зобов'язань в умовах знецінювання доходів, одержуваних у місцевих валютах, і падіння попиту на експорт. Аналітики СБ попереджають, що у 2009 р. скорочення припливу капіталу в країни, що розвиваються, що складе лише 363 млрд. дол., продовжиться.

Кілька світових ЦБ заборонили інвестування в іноземні банки. Інвестиційну діяльність банків зупинив банк Ізраїлю. Банк Греції максимально утруднив процес фінансування грецькими банками своїх іноземних підрозділів.

Позитивна статистика по країнах, що розвиваються, і продовження зростання їхніх економік пояснюється високими економічними показниками Китаю й Індії. Наприклад, за даними Державного статистичного управління КНР та СБ, зростання ВВП Китаю у 2008 р. було 9,6%, в абсолютному вираженні ВВП досягав 2008 р. 31,405 трлн юанів (4,6 трлн доларів), за підсумками 2009 р. - 33,5 трлн юанів (4,93 трлн дол.), що склало 8,7% зростання [22, с.11]. За даними МВФ економічне зростання Індії у 2009 р. склало 5,6% [23, с.2].

СБ прогнозує, що в КНР в 2010 р. зростання ВВП складе 9,5%, а в 2011 р.- 8,7% [22, с.11], за прогнозом МВФ зростання економіки КНР складе 10% та 9,7% [23, с.2] відповідно. Економіка Індії, за прогнозом МВФ, у 2010 р. виросте на 7,5%, а в 2011 р.- на 7,8% [22, с.11]. Як видно з рис. 8, промислове виробництво продовжувало скорочуватись до початку 2009 р. Причому у країнах з високими доходами спостерігалось більш суттєве скорочення обсягів промислового виробництва, ніж у країнах, що розвиваються.

Рис. 8. Динаміка промислового виробництва (рік до попереднього року - річне зростання, обсяги скориговані на вплив сезонних чинників)

Джерело: [24]

Латинська Америка й Карибський басейн увійшли в кризу з більш стійкими бюджетними, валютними й фінансовими системами, ніж раніше. Країни регіону відчувають на собі вплив кризи частково через зниження цін на сировину, а також через погіршення фінансового стану, обумовленого швидким відтоком іноземного капіталу. Змінний валютний курс у багатьох країнах регіону допоміг пом'якшити первісний шок і уникнути системних проблем, навіть незважаючи на різке падіння фондових ринків. Наприклад, за даними МВФ зростання ВВП Бразилії у 2008 р. складало 5,1%, а 2009 р. відбулося скорочення ВВП на 0,4 %; зростання ВВП Мексики у 2008 р. складало 1,3%, а 2009 р. - скорочення на 6,8 % [23, с.2].

Економічний розвиток держав, що розвиваються, Латинської Америки й Африки в 2009 р. також сповільнився у зв'язку зі скороченням іноземної фінансової допомоги, експорту в розвинені країни, грошових переказів мігрантів з-за кордону, а також у зв'язку з девальвацією національних валют стосовно долара США. Країни, що розвиваються, Східної Азії й Тихоокеанського регіону повною мірою відчули на собі вплив кризи через тісні торговельні зв'язки з країнами з високим рівнем доходів, скорочення експорту, зниження інвестицій і промислового виробництва. У 2009 р. економічне зростання у країнах регіону за даними СБ склало 4,5%, хоча в ряді країн регіону спостерігається й падіння ВВП [25,с.79] (див. Табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка ВВП країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону (у % до попереднього року)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*
Східна Азія	7	6.7	7.9	7.6	8.6	9.5	6.2	4.5	7.6	7
Розвинені країни Східної Азії	7.9	8.8	9	9.1	10.1	11.4	8.5	7	8.7	8
Китай	9.1	10	10.1	10.4	11.6	13	9.6	8.7	9.5	8.7
Індонезія	4.5	4.8	5	5.7	5.5	6.3	6.1	4.5	5.6	6.2
Малайзія	5.4	5.8	6.8	5.3	5.8	6.2	4.6	-1.7	5.7	5.3
Філіппіни	4.3	5	6.4	5	5.3	7.1	3.8	0.9	3.5	3.8
Таїланд	5.3	7.1	6.3	4.6	5.1	4.9	2.6	-2.3	6.2	4
В'єтнам	7.1	7.3	7.8	8.4	8.2	8.5	6.2	5.3	6.5	6.5
Камбоджа	6.5	8.5	10	13.3	10.8	10.2	6.7	-2	4.4	6
Фіджі	3.2	1	5.3	0.7	-0.4	-1.2	-0.1	-2.5	2	2.2
Лаос	5.9	6.1	6.4	7.1	8.5	7.5	7.5	6.7	7.7	7.8
Монголія	4.2	6.1	10.8	7.3	8.6	10.2	8.9	-1.6	7.3	7.1
Папуа-Новая Гвінея	-0.2	2.2	2.7	3.4	2.6	6.5	7	3.9	3.7	3.3
Тимор	2.4	0.1	4.2	6.2	-5.8	8.4	12.8	7.4	7.5	7.4
Нові промислово розвинені країни Східної Азії	5.6	3.2	6	4.9	5.8	5.8	1.7	-1	5	4.5

2010*, 2011* - прогноз

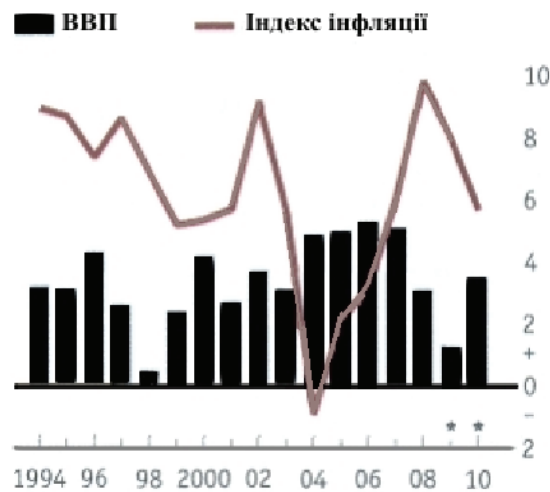
Джерело: [25, с.79]

У складному стані виявилася найрозвиненіша країна континенту - Південна Африка, оскільки надходження з-за кордону забезпечують приблизно одну п'яту ВВП країни. У четвертому кварталі 2008 р. ВВП Південної Африки скоротився на 1,8%, що стало першим спадом в економіці країни за останні 10 років (рис. 9). Економіка Південної Африки, що надзвичайно залежить від таких товарів, як діаманти, золото й промислові метали, виявилася надзвичайно чутливою до кризи світової економіки. Південноафриканські компанії скорочують своє виробництво у зв'язку з різким падінням світового попиту на вироблені в країні товари, а також зниженням світових цін на метали й вичопну сировину.

Вплив фінансової кризи відчувається на ринках капіталу й валютних ринків Африки. У деяких східноафриканських державах спостерігається істотна девальвація національних валют стосовно долара США. Через недостачу ліквідності іноземні інвестори, що працюють на африканських фінансових ринках, почали розпродавати акції для виведення коштів, що стало причиною різкої девальвації валют деяких африканських країн. Так, була зафіксована різка девальвація кенійських шилінгів стосовно долара США. У Кенії, Кот-Д'івуар, Нігерії, Маврикії й інших країнах спостерігається істотне падіння цін на нерухомість.

Сировинні товари стали одним з останніх ринкових бульбашок, що вибухнули у 2008 р. За падінням цін на нафту пішло зниження цін на інші сировинні товари, як це видно з рис. 10. Порівнянні з липневим піком, коли вартість нафти в Нью-Йорку досягла оцінки

147,27 дол. за барель і який у цей час пояснюється спекулятивною «лихоманкою», глобальний сировинний індекс до кінця 2008 р. втратив 70%.

2009*, 2010*- прогнольні дані

Рис. 9. Динаміка ВВП та рівень інфляції у ПАР (у % до попереднього року)

Джерело: [26, с.28]

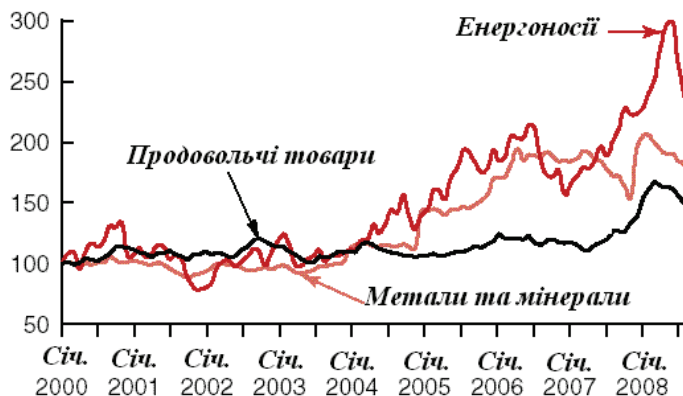

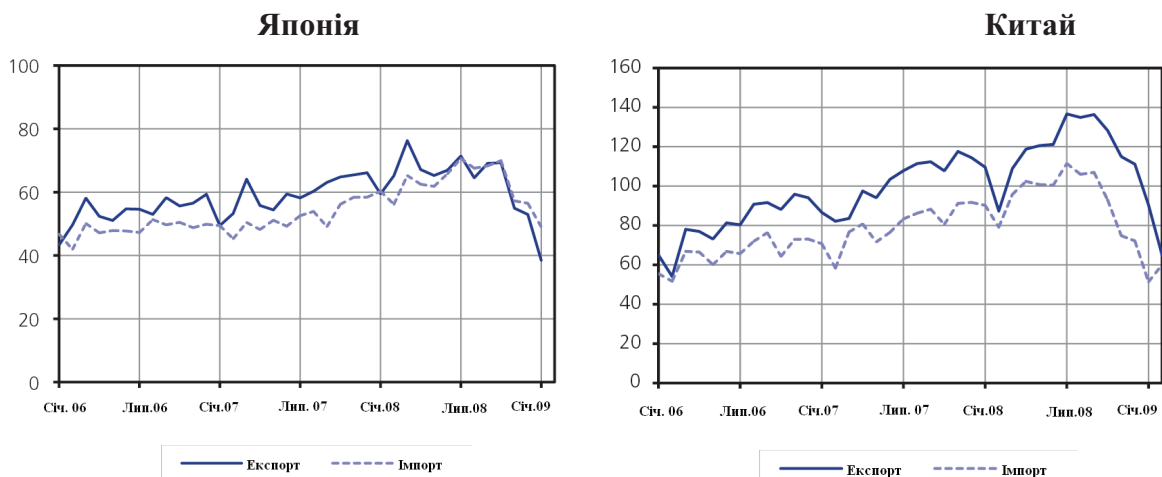
Рис. 10. Динаміка індексу реальних цін на товари, що виражені у національній валюті з урахуванням дефлятора, паритету купівельної спроможності (січень 2000=100)

Джерело: [27, с.4]

Фінансова криза 2008 р. перейшла в економічну рецесію 2009-го, і світова торгівля почала відчувати повною мірою наслідки спаду. Якщо в 1998-2008 рр. обсяг світової торгівлі зростав у середньому на 5,7% у рік, то у 2009 р. уперше за 27 років обсяг скоротився на 12,3% [23, с.2] порівняно з попереднім роком, що перевищило дані останніх прогнозів СОТ – скорочення на 10% та ООН на 11%. Тенденція до скорочення світової торгівлі підсилася ще в другій половині 2008 р. тривала й упродовж 2009 р.

За весь 2008 р. зростання міжнародної торгівлі сповільнилося і склало 2,8% [23, с.2], тоді як в 2007 р. зростання становило 6%. Причому витoki падіння торгівлі лежать саме у сфері фінансування: зменшення кредитування зовнішньої торгівлі привело до істотного скорочення її обсягів. На початку березня 2009 р. СОТ оголосила, що дефіцит фінансування світової торгівлі виріс у чотири рази порівняно з листопадом 2008 р. і склав 100 млрд. дол. У листопаді 2008 р. дефіцит фінансування становив 25 млрд. дол., або 0,25% усього ринку, оцінюваного в 10 трлн. дол.

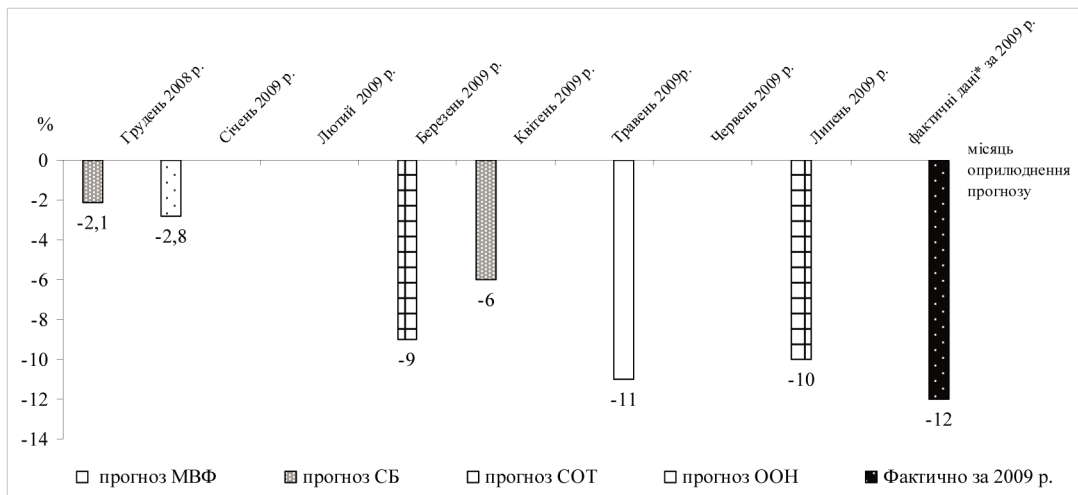
Через скорочення обсягів світової торгівлі, викликаного кризою світової економіки, багато країн оголосили про скорочення обсягів експорту. Так, у четвертому кварталі 2008 р. зниження обсягів експорту Японії склало 13,9%, а експорт Китаю у лютому 2009 р. скоротився на 25,7%, до 64,9 млрд. дол., як це видно з рис. 11.

Рис. 11. Обсяги експорту, імпорту товарів Японії та Китаю (щомісячні дані у млрд. дол.)

Джерело: [28, с. 11]

На рис. 12 видно, що жодна з потужних міжнародних організацій ООН, МВФ, СБ, СОТ виявилися неспроможною за допомогою економетричних моделей спрогнозувати реальну динаміку обсягів торгівлі у кризовий 2009 р.

Рис. 12. Прогнози та фактичні дані щодо динаміки світової торгівлі на 2009р.

Складено на основі: [4, 5, 6, 7].

Уповільнення темпів зростання обсягів міжнародної торгівлі робить особливо уразливими не тільки зростаючі економіки Бразилії, В'єтнаму й ПАР, де експорт приносить компаніям значну частку прибутку, але постраждала навіть найбільша у світі економіка США, де експортні поставки приносять дві третини ВВП. Зниження інтенсивності торговельних взаємин в останні місяці зафіксоване між КНР і Євросоюзом.

В умовах глобальної кризи деякі країни все частіше роблять закритими свої ринки, що чревате небезпечними наслідками для світової економіки, а зусилля по відновленню світової економіки стають менш ефективними. Розраховуючи на короткостроковий ефект, країни ризикують лише збільшити тривалість і масштаб рецесії⁴.

Як відзначив у своєму дослідженні Г.І.Мерніков «світова фінансова криза засвідчила трансформацію світової гео економічної парадигми – тренд всеосяжної глобалізації змінюється державним протекціонізмом. Національні уряди поступово повертають собі місію ключового актора на світовому ринку товарів і послуг» [29, с.62].

У цілому за весь 2008 р. у світі було запроваджено 208 нових антидемпінгових розслідувань, тоді як у 2007 р. було 163, в 2006 р. - 202. Найбільший приріст протекціоністських тенденцій у другому півріччі 2008 р. припав на такі країни, як Індія (42 випадки), Бразилія (16), Китай (11), Туреччина (10), Аргентина і ЄС (по 9 на кожен), Індонезія (6), Україна (4), Пакистан і США (по 3), Австралія й Колумбія (по 2), а також Канада, Корея й Мексика (по 1). Ці цифри свідчать про зростання захисних і загороджувальних заходів, зокрема, у таких країнах, як Аргентина, Австралія, Бразилія, Індія й Туреччина. У той же час деяке зниження відзначається в Кореї й США⁵.

Деякі країни підвищують тарифи, навіть не порушуючи норм СОТ,- просто раніше вони знижували їх нижче, ніж дозволено⁶.

Генеральний директор СОТ П.Ламі ще на початку грудня 2008 р. відмовився від планів провести зустріч на рівні міністрів до кінця року й укласти торговельну угоду, відзначивши, що серед урядів відсутній консенсус із приводу того, як знижувати сільськогосподарські субсидії й мита на промислову продукцію. Такі розбіжності практично звели нанівець пропозицію «великої двадцятки» укласти глобальну торговельну угоду до кінця року, переговори про яку тривають уже сім років⁷.

Таким чином, незважаючи на антипротекціоністські заяви, більшість країн світу фактично почали займатися огороженням своєї економіки від зовнішньої конкуренції в умовах кризи.

---

⁴Так само й почалася торговельна війна в часи Великої депресії (після прийняття в США закону про тарифи Смута-Хоулі в 1930 р.), яка збільшила спад світової економіки.

⁵Разом з тим ситуація почала погіршуватися ще в 2008 р., коли число антидемпінгових розслідувань виросло на 28% порівняно з 2007 р. За оцінками СОТ, з 1 липня по 31 грудня 2008 р., коли світова фінансова криза почала охоплювати все нові й нові регіони, число нових антидемпінгових розслідувань показало 17%-е збільшення порівняно з відповідним періодом 2007 р. За даними СОТ, упродовж липня-грудня 2008 р. 15 членів СОТ повідомили про початок у цілому 120 нових розслідувань, тоді як роком раніше за той же період було ініційовано всього 103 такі заходи. Попередній звіт СОТ містив список найбільш яскравих прикладів заходів, які застосували держави для захисту національних виробників останнім часом,- від європейських тарифів на імпорту пластикових пакетів з Азії до заборони китайських іграшок в Індії. У березні Південна Корея підняла тарифи на імпорту нафти, Мексика збільшила тарифи по 89 товарних позиціях зі США, а США, у свою чергу, необґрунтовано збільшили мита на китайські сталеві труби. Аргентина ввела ліцензування імпорту будь-яких іграшок. У доповіді також була згадана й українська 13%-а тимчасова надбавка до сум ввізного мита. Що стосується груп товарів, найбільш підданих розслідуванням, їхній перелік майже не міняється. Так, у другій половині 2008 р. у секторі кольорових металів було запущено 43 розслідування, у хімічному секторі - 22, у текстильній промисловості - 19, у секторах виробництва пластмас і гуми - 14. Таким чином, домінують сировинні товари, на яких спеціалізується й Україна.

⁶За оцінками експертів Інституту досліджень міжнародної політики у сфері продуктів харчування (Вашингтон), якщо всі країни підвищать тарифи до максимально дозволених рівнів, середньосвітовий тариф подвоїться. У цьому випадку світовий товарообіг знизиться ще майже на 8%.

⁷Переговори в рамках Дохійського раунду, які почалися ще в 2001 році, так нічим і не завершилися. Основною причиною провалу переговорів була незгода із сільськогосподарськими тарифами й субсидіями, установлюваними в розвинених країнах з однієї сторони й промисловим протекціонізмом у країнах, що розвиваються.

Висновки

В умовах глобальної кризи деякі країни все частіше роблять закритими свої ринки, що чревате небезпечними наслідками для світової економіки, а зусилля по відновленню світової економіки стають менш ефективними. Розраховуючи на короткостроковий ефект, країни ризикують лише збільшити тривалість і масштаб рецесії⁸.

Поточна фінансова криза має асиметричний характер впливу на економіки окремих країн. Глобальна рецесія розростаючись вдарила по економіках, що розвиваються, набагато слабкіше, ніж по країнах центру та спровокувала радикальне зрушення балансу економічних сил у бік економік, що розвиваються (у першу чергу таких як РФ, КНР та Індія), у результаті чого розвинутий центр втратив панування, що належить йому з початку індустріальної епохи.

США залишаться найбільшою світовою економікою, але їхня частка в глобальному ВВП зменшиться з нинішніх 21,3% до 18,8%. Китай же незабаром обжене за обсягами економіки всю Європу й стане другою найбільшою у світі економікою (сьогодні частка КНР у світовій економіці вже перевищила 10%).

Список використаних джерел

1. Writing the Rules for a New World [Electronic resource] // Newsweek. Special Issue. – 2008. – December. – P. 8. – Mode of access: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:22446906~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>
2. World Economic Outlook Database [Electronic resource] // International Monetary Fund – 2009. – October. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weo-data/index.aspx>
3. Writing the Rules for a New World [Electronic resource] // Newsweek. Special Issue. – 2008. – December. – P. 8. – Mode of access: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/0,,contentMDK:22446906~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:469372,00.html>
4. IMF.Org: International Monetary Fund [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imf.org>.
5. IIF.Com: The Institute of International Finance, Inc [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iif.com/>
6. UN.org: United Nations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.un.org/en/>.
7. WORLDBANK.Org: The World Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.worldbank.org>.
8. Economic report of the president. Transmitted to the congress February 2010 together with the annual report of the council of economic advisers United States government printing office. – Wash.: 2010 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/microsites/economic-report-president.pdf>.
9. Krugman P. Depression Economics Returns [Electronic resource] / P.Krugman // New York Times. – 2008. – November, 14. – Mode of access: <http://www.nytimes.com/2008/11/14/opinion/14krugman.html>.
10. Eurostat. Newsrelease euroindicators. – 2009. – January, 8 (№ 4). – 10 p.
11. Eurostat. Newsrelease euroindicators. – 2009. – November, 13 (№ 161). – 2 p.
12. Eurostat. Newsrelease euroindicators. – 2010. – March, 4 (№ 34). – 6 p.

---

⁸ Так само й почалася торговельна війна в часи Великої депресії (після прийняття в США закону про тарифи Смута-Хоулі в 1930 р.) збільшила спад світової економіки.

13. EPP.Eurostat.Ec.Europa.Eu Eurostat [Electronic resource]. – Mode of access: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal>
14. Eurostat. Newsrelease euroindicators. – 2009. – June, 12 (№ 85). – 6 p.
15. Public Finances Unpalatable Choices // The Economist. - 2009. – № 18, May 2. – P. 34
16. WORLDBANK.Org: The World Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.worldbank.org>.
17. Briefing America's Fiscal Defiat. Stemming the Tide // The Economist. – 2009. –№ 47, November 21. – P. 27-29
18. When sovereign do isn't mean safe // The Economist. - 2009. – Vol. 393, № 49, December, 5. – P.16.
19. Reinhart Carmen M. The Aftermath of Financial Crises / Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff // NBER : Working Paper. – 2009. – № 14656, January. – 13 p.
20. The Word Bank [Electronic resource] // News Release.- № 2007/58/DEC. –4 p. – Mode of access <http://siteresources.worldbank.org/NEWSRUSSIAN/PressRelease/22219952/GDF-release-rus-final.pdf>.
21. UNCTAD.Org: UNCTAD, World Investment Report 2009 : Transnational Corporations, Agricultural Production and Development [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unctad.org/en/docs/wir2009_en.pdf
22. Щоквартальний звіт СБ по КНР [Електронний ресурс] / Worldbank.org. – 2010. – Березень. – 25 с. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/CHINAEXTN/Resources/318949-1268688634523/CQU_march2010.pdf
23. World Economic Outlook. Update. An update of the key WEO projections [Electronic resource] // International Monetary Fund. – 2010. – January 26. – 6 p. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/update/01/pdf/0110.pdf>
24. Zeljko Bogetic. Jobless recovery? The World Bank. Russian Economic : Report № 21. – March 24, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTRUSSIANFEDERATION/Resources/305499-1245838520910/6238985-1269435660465/RER21eng.pdf>
25. East Asia And Pacific Economic Update [Electronic resource] // World Bank. – 2010, Vol. 1. – 92 p. – Mode of access: http://siteresources.worldbank.org/INTEAPHALFYEARLYUPDATE/Resources/550192-1270538603148/eap_april_2010_fullreport.pdf.
26. The end of the good times // The Economist. – 2009. – № 16, April 18. – P.25 – 28.
27. Global Economic Prospects 2009 : Commodity Markets at the Crossroads// Washington DC: World Bank. – 2009. – 182 p.
28. World Trade Report 2009 : Trade Policy Commitments and Contingency Measures [Electronic resource] // World Trade Organization. – 2009. – 172 p. – Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report09_e.pdf
29. Мерніков Г. І. Світова фінансова криза як фактор геополітичних і гео економічних змін / Г. І. Мерніков // Стратегічна панорама. – 2009. – № 4. – С. 54–62.